

RADIOAKTIVITA HORNIN ČESKÉHO MASIVU

■ 1957-1959 – první radiometrická měření ČM

- letecké mapování 1 : 200 000
- postupně automobily, přenosné radiometry, vrty, laboratorní stanovení
- detekce úhrnné ■ aktivity

■ 1973 – doplnění a upřesnění výsledků aeroradiometrických měření

- měření a mapování úhrnné ■ aktivity v měřítku 1 : 25 000
- koncentrace K, U a Th v horninách

■ 1994 – přepoččet údajů map na hodnoty dávkového příkonu ■ záření ve vzduchu ($\text{nGy}\cdot\text{h}^{-1}$)

- digitalizace map izolinií radioaktivity hornin ČR
- radiometrická mapa ČR 1 : 500 000

1. RADIOAKTIVITA MAGMATICKÝCH HORNIN

- Obsah radioaktivních prvků v magmatitech vzrůstá s jejich aciditou

V ČM PLATÍ JEN V OMEZENÉ MÍŘE

- + ultrabazika – gabro – diorit – granodiorit
- granodiorit – granit

■ Znaky vysoké radioaktivity:

- zvýšený obsah

K-živec

leucit

nefelín

biotit

muskovit

zirkon

apatit

monazit

- biotitové granodiority > muskovitové
- akcesorie neindikují automaticky zvýšenou radioaktivitu (obsah U a Th závisí na genezi AM)

■ Nejvyšší koncentrace radioaktivních prvků:

- syenity (granity a syenity rastenberského typu)
- tercierní fonolity
- granodiority a granity (zejména variské) –
  - ✓ variabilita koncentrací U a Th
- ČM – nadprůměrné koncentrace Th a U (částečně K)
- Vysoká radioaktivita porfyrických horninových typů

■ Extrémní případ nízké radioaktivity:

- granitoidy brněnského masivu
- granitoidy v podloží Hornomoravského úvalu
- gabra, diority
(včetně jejich vulkanických ekvivalentů)
- plutonity, subvulkanity a vulkanity z jednoho typu magmatu = blízké obsahy radioaktivních prvků
(souvisí s obdobným látkovým složením)

2. RADIOAKTIVITA SEDIMENTÁRNÍCH HORNIN

■ Radioaktivitu sedimentů ovlivňuje:

- povaha ukládaného materiálu
- syngenetické nebo epigenetické obohacení horniny radioaktivními prvky
- migrace radioaktivních prvků → (výslednou radioaktivitu sedimentů může i snížit)

Průměrné obsahy U v sedimentech ČM = 2–12 ppm

(kolísají více jako u magmatitů)

SLEPENICE

■ **Nízká radioaktivita – souvisí:**

- s dobrým vytríděním
- s vysokou koncentrací křemenných valounů

PÍSKOVCE

■ **Proměnlivá radioaktivita – způsobena:**

- přítomností stopových prvků
- povahou pojiva
- podmínkami vzniku
- stoupajícím množstvím jílových minerálů (zvyšování)

■ ČM - zvýšená radioaktivita permokarbonských pískovců:

- radioaktivní prvky ve zvětralinách magmatitů variského orogénu
- příhodné geochemické podmínky pro sorpci mobilního uranu v permokarbonských pánvích

■ Nízká radioaktivita křídových pískovců:

- podprůměrný obsah draslíku (~ 0,6 %)

DROBY A ARKÓZY

- droby – ucelený soubor s kolísající radioaktivitou (*určována litologickým charakterem úlomků*)
- arkózy – relativně nižší radioaktivita (*ovlivněna charakterem zvětrávání*)

JÍLY A JÍLOVCE

- v rámci sedimentů jedny z nejaktivnějších hornin
- jíly – relativně vysoký obsah K, za vhodných podmínek absorbují uran cirkulující ve vodě; příčiny zvýšené aktivity jako u pískovců
- **výjimka** – jíly a jílovce křídového stáří (**nízká aktivita**) – *souvisí s vyšším podílem karbonátové složky*

DEVONSKÉ VÁPENCE

- velmi nízké koncentrace radioaktivních prvků
  - růst aktivity s rostoucím podílem jílové nebo bituminózní složky
-

Horniny variského orogénu (magmatity i sedimenty)

- velmi bohaté na radioaktivní prvky
- viz např. sedimenty Nízkého Jeseníku (*proti devonu radioaktivita vzrůstá s klesajícím stářím směrem k V*)

- v kulmu vyšší přínos úlomků variského orogénu
- původ sedimentů české křídové pánve – mimo oblast variského orogénu (*mimořádně nízké obsahy radioaktivních prvků*)

3. RADIOAKTIVITA METAMORFOVANÝCH HORNIN

- Radioaktivita krystalických břidlic ČM = aktivita výchozích premetamorfních hornin
- Obecně blízké koncentrace radioaktivních prvků v nemetamorfovaných a metamorfovaných horninách
- Metamorfóza nevyvolává zásadní změny v koncentraci radioaktivních prvků (s výjimkou migmatitizace)
- Přítomnost radioaktivních prvků v metamorfovaných horninách souvisí s jejich minerálním složením:
  - **vyšší γ -aktivita:** K-živce, muskovit, biotit, zirkon, apatit, monazit
  - **nízká γ -aktivita:** granát, turmalín, amfibol, chlorit, serpentín, hematit, magnetit

FYLITY, SVORY, PARARULY

- **Proměnlivá radioaktivita** – často ovlivněná vysokou aktivitou variských intruziv
- Nízká radioaktivita pararul silezika = nízká aktivita hornin celé moravskoslezské oblasti

KVARCITY, KRYSTALICKÉ VÁPENCE

- Mimořádně nízké koncentrace radioaktivních prvků

ORTORULY

- Koncentrace přirozených radioaktivních prvků blízké parabřidlicím
- **Vysoká γ -aktivita:**
  - ortoruly krkonošsko-jizerského krystalinika
  - ortoruly svrateckého krystalinika
  - ortoruly Slavkovského lesa
- **Nízká γ -aktivita:** moravskoslezský blok
  - bítešská ortorula
  - ortoruly Hrubého Jeseníku

AMFIBOLITY, CHLORITOVÉ BŘIDLICE

■ **Nízká γ -aktivita** (*odpovídá nízké aktivitě gaber*)

GRANULITY

■ **Anomální postavení**

- Nepřítomnost nebo nízké zastoupení akcesorií obsahujících radioaktivní prvky (zvl. allanit, zirkon)
- Mimořádně nízká radioaktivita (*zejména obsah U a Th*)
- Souvislost nízkých obsahů radioaktivních prvků s teplotními a tlakovými podmínkami ultrametamorfózy

MIGMATITY

Migmatity = vysoce radioaktivní horniny ČM

(zdrojem radioaktivity zvl. křemen-živcový metatekt)

- migmatity šumavského moldanubika *(vliv centrálního masivu a střeodočeského plutonu)*
- perlové ruly (okolí Volyně a Strakonice)
- krystalinikum mezi Kaplicí a Novými Hrady
- migmatitové ruly v prostoru Chotěboř – Nové Město na Moravě – Olší
- migmatity svrateckého krystalinika
- migmatitové ruly slavkovského krystalinika
- migmatity jádra orlicko-kladského krystalinika

RADIOAKTIVITA ČM A REGIONÁLNÍ GEOLOGIE

MOLDANUBIKUM

- **katazonální krystalinikum lokálně pronikané intruzivními tělesy**
- **krystalinikum – nízké hodnoty γ -aktivity**
- **intruzivní komplexy – růst hodnot přiroz. radioaktiv. prvků**
- **monotónní charakter γ -aktivity – moldanubikum Českého lesa**
- **zvýšená radioaktivita – šumavské moldanubikum (migmatitizované ruly)**

Nejvyšší radioaktivita:

- **třebíčský masiv** (melanokratický granit až syenit)
- **jižní část centrálního masivu** (některé granodiority)
- **středočeský pluton** (zvl. granodiority typu Čertovo břemeno, sedlčanský a tábořský typ)

TEPELSKO-BARRANDIENSKÁ OBLAST

Vysoká i nízká radioaktivita:

a) Vysoká radioaktivita

- **slavkovské krystalinikum** (žuly a žuloruly)
- **barrandien:** křivoklátsko-rokycanské pásmo
- **západočeský pluton** (kladrubský a borský masív)

b) Nízká radioaktivita

- **mariánskolázeňský komplex**

- **paleozoikum Barrandienu (bazalty)**

- **kdyňský masiv (gabra, diority, amfibolity)**

KUTNOHORSKO-SVRATECKÁ OBLAST

Zvýšená radioaktivita

- **ohebské krystalinikum**
(ortoruly a migmatity)
- **železnohorský pluton**
(granity)
- **svratecké krystalinikum**
(krystalické břidlice)

Nízká radioaktivita

- **ranský masiv**
(bazika až ultrabazika)

KRUŠNOHORSKÁ OBLAST

Pole ■ aktivity – střední hodnoty

Zvýšená radioaktivita:

- **jáchymovská skupina**
(svorové ruly a svory)
- **krušnohorský pluton**
(granitoidy)
- **karlovarský pluton**
(granity)
- **flájský masiv**
- **cínovecký masiv + teplický ryolit**

LUGICKÁ OBLAST

Proměnlivá, lokálně až vysoká radioaktivita

Zvýšená radioaktivita:

- **orlicko-kladské krystalinikum**
(migmatity, ortoruly)
- **krkonošsko-jizerský pluton**
(granitoidy)

MORAVSKOSLEZSKÁ OBLAST

Anomální – extrémně nízká radioaktivita

- **brunovistulikum**
(včetně granitoidů v podloží Hornomoravského úvalu)
- **dyjský masiv**
(granitoidy)
- **svratecké krystalinikum**
- **keprnická a desenská skupina**

Zvýšená radioaktivita:

žulovský pluton

Moravskoslezský spodní karbon:

- střední hodnoty radioaktivity
- růst radioaktivity od Z k V

- Permokarbonské pánve – radioaktivita variabilní, lokálně až vysoká
- Platformní jednotky:
- česká křídlová pánev – ustálená a nízká radioaktivita
- českobudějovická a třeboňská pánev – zvýšené hodnoty radioaktivity, variabilita (*vysoký podíl granitoidů v sedimentech*)
- Neovulkanity ČM:
- pozitivní anomálie – fonolity a trachyty
- Nejmladší útvary (zvýšená radioaktivita):
- náplavy Lužnice a Ohře

ZMĚNY V HORNINÁCH A JEJICH RADIOAKTIVITĚ

Změny v γ -aktivitě hornin vyvolávají:

- **změny v obsahu HTM**

(vyšší aktivita – biotitové typy, chloritizace – pokles)

- **granitizace hornin**

metasomatická granitizace orlicko-kladského krystalinika = obohacení hornin radioaktivními prvky

- **kaolinizace**

rozklad živců – uvolňování radioaktivních prvků z povrchové zóny

● tlakové postižení

snižování radioaktivity

- ✓ kyselá efuziva jílovského pásma
- ✓ granitoidy tepelsko-barrandienské oblasti
- ✓ granitoidy nasavrckého masivu
- ✓ granitoidy brněnského masivu

RADIOAKTIVITA A STÁŘÍ HORNIN

Magmatity:

obsah radioaktivních prvků klesá s rostoucím stářím hornin (radioaktivní rozpad)

růst γ -aktivity u hornin terciárního stáří

■ **Sedimenty:**

- aktivita odpovídá aktivitě magmatitů
- nízká aktivita předpaleozoických sedimentů
- paleozoikum – nevýrazný extrém: horniny karbonu
- nízká aktivita hornin české křídové pánve (zvl. K)
- růst aktivity terciérních sedimentů

RADIOAKTIVITA HLUBINNÉ STAVBY ČM

■ 2 oblasti:

a) část územně shodná s moldanubikem, proterozoickou, kaledonskou a saskodurynskou oblastí ČM

● vysoká variabilita přirozené radioaktivity:

metamorfovaná i nemetamorfovaná bazická tělesa - nízké koncentrace radioaktivních prvků

ortorulová tělesa s různým stupněm radioaktivity

přítomnost nízce až vysoce aktivních variských magmatitů

RADIOAKTIVITA HLUBINNÉ STAVBY ČM

■ 2 oblasti:

b) oblast nízké radioaktivity moravskoslezské kry

- nízká až extrémně nízká úroveň přirozené radioaktivity:

část keprnické klenby a desenská klenba

bítešská ortorula

brunovistulikum (*brněnský masiv, dyjský masiv, granitoidy v podloží Hornomoravského úvalu*)